

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

ГРЕЦЬКИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**За загальною редакцією
Юлії Лабецької**

**Маріуполь
МДУ
2021**

6.6 ШЕВЧЕНКІВ «ЗАПОВІТ» РУМЕЙСЬКИМ ДІАЛЕКТОМ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ (МОВНОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Література приазовських греків (румейська та урумська) бере витoki з середини XIX – початку XX ст. Вона формувалася в тих самих суспільно-політичних умовах, що й українська. Румейські літератори Приазов'я пишуть рідною мовою (румейським діалектом новогрецької мови), українською та російською, виконують переклади творів класиків української літератури рідною мовою. Перекладацьку спадщину грецьких письменників Приазов'я дослідники розцінюють як засіб культурної комунікації між українцями та греками [33, с. 4]. Одним з найулюбленіших українських поетів, що його твори перекладали румейським діалектом новогрецької мови найактивніше, є Т.Г. Шевченко. Грецькі поети Приазов'я відчувають ту саму стурбованість долею рідного народу, їм так само близькі мотиви національно-визвольної боротьби, патріотичного почуття відповідальності за батьківщину, які підіймав у своїх творах Кобзар. Вірш «Заповіт», який вважається квінтесенцією творчості Т.Г. Шевченка, переклали румейським діалектом новогрецької мови румейські поети Георгій Костоправ та Леонтій Кір'яков.

Переклади з літературної мови на острівний діалект, ще й такий, що впродовж довгого часу був безписемним, є рідкісним явищем, оскільки, перш за все, перед перекладачем постає проблема браку мовних ресурсів у діалекті. Проте румейські літератори активно займалися перекладацькою діяльністю, використовуючи за потреби ресурси димотичного різновиду літературної новогрецької мови та мов двох культур, з якими греки Приазов'я безпосередньо контактували – української та російської. Наразі існує тільки одне дослідження, присвячене аналізу перекладів на румейський діалект новогрецької мови – це монографія К. Паппу-Журавльової, в якій аналізуються переклади п'яти оповідань А.П. Чехова, виконані Г. Костоправом [45]. Авторка розглядає лінгвістичні особливості використаного в перекладі мовного різновиду, вплив димотики, запозичення з російської мови та неологізми, зосереджуючись, передусім, на морфологічному та лексичному аналізові. Поетичні переклади на румейський діалект новогрецької мови не були об'єктом мовознавчого дослідження, тому спроба визначити мовностилістичні особливості двох перекладів шевченкового «Заповіту» острівним діалектом новогрецької мови є актуальною.

Обидва аналізовані переклади увійшли до збірки вибраних творів Т.Г. Шевченка мовами греків Приазов'я, виданої в 1993 р. [37]. Порівнюючи ці два переклади, перш за все слід зазначити, що їх було виконано в різні часи: переклад засновника румейської літератури Г. Костоправа (назвемо його умовно переклад А) уперше побачив світ у 1930-х роках (лютий 1933 р.), з їхньою ідеологічною заангажованістю та суворою цензурою, а переклад учня Г. Костоправа Л. Кір'якова (назвемо його переклад Б) з'явився значно пізніше, орієнтовно, у часи так званої «хрущовської відлиги», коли серед румейської творчої інтелігенції поширилася рукописна збірка перекладів «Кобзаря», підготовлена Л. Кір'яковим та А. Шапурмою. Через це переклад А був

виконаний, імовірно за все, з оригіналу, який було скорочено цензурою на третину (відсутні 8 рядків, з 9-го до 16-го, в яких є згадка про бога), а переклад Б був виконаний з безкупюрного оригіналу і є повним. По-друге, Г. Костоправ походив із с. Малоянисоль, де побутує малоянисольська говірка румейського діалекту новогрецької мови, а Л. Кір'яков походив з с. Сартана й писав сартанською говіркою. Проте, обидва поети прагнули створення румейської літературної мови (ми мали можливість спілкуватися з цього приводу з Л. Кір'яковим за його життя), закладаючи її підвалини власною перекладацькою діяльністю та оригінальним красним письменством румейською. З цього приводу видатний український еллініст А.О. Білецький зазначав, що у приазовських греків були всі передумови, щоб сформувалася румейська літературна мова на основі найбільшої за чисельністю сартанської говірки за умови продовження їхнього природного розвитку, який було перервано в 1930-і роки ХХ століття сталінськими репресіями [1].

Наведемо обидва переклади в записі кириличною абеткою, розробленою А.О. Білецьким для запису творів румейських літераторів у 1970-х роках.

Висият (А)

Ан пугъену – сикусет-ме

Пас т уба, педъья.

Пес ту чол платы ки ису,

Пес ту Укранья.

Ас драну платяя занья

Ки ас сон ста фтыя-м

Ас Днипро та тьорка ярья

Т фувино-т лалья!

(...)

Сикусет-ме – сикутъэты,

Сикутъэт апану.

Фуртиксеты пес ту эма-т

Т атху тун душману!

Ки атотыс, анда стэкит

Дугкуши ту флога,

Ми змонат на ме ангкевит

Дъыхос атху логу!

Висият (Б)

Ан пугъану, парохосит

Пас т уба сис мена,

С миданлыдъку т Украина,

Сту агапимэну.

Ап ати ту чол на фэныт,

Ту Днипро чалярку

На виглызу, на акугу,

Ту дауш-т хулчарку.

Н та тья рекс ах т Украина

Ема душманытку

Сту яло чах... го атотыс,

Та чоля намлыдъка –

Фину ола-па, пету го,

С тун тъэо паэну

Процину-тун... ос атоты

Тен тъэос ста мена.

Парохосет-ме, скутъеты

Ки та пхавя хасит,

Ки н ту ема душманытку

Ту ратлых ифтысит.

Ки атот, сн тайфа тинурю,

Ол н та нышкны соя,

Ми змонат на ме ангкепит

Н та кала та лоя.

Формальні, ритміко-метричні особливості оригінального «Заповіту» обидва перекладачі передали дуже точно: метр, ритм, рими – все настільки чітко вивірено, що в ритмічному малюнку обох перекладів легко впізнати шевченків «Заповіт» навіть людині, не знайомій з мовою перекладу.

У формуванні змісту тексту шевченкового «Заповіту» провідне значення відіграє лексика, що належить до таких лексико-семантичних груп: «край», «свобода», «смерть», «агресивність», «перцептивна діяльність людини». Порівняймо, як наповнені лексико-семантичні групи в двох перекладах (не беручи до уваги частину перекладу Б, відсутню в перекладі А).

Лексико-семантична група	Оригінал	Переклад А	Переклад Б
Край	степ, лани (2), Україна, кручі, Україна, Дніпро, море, гори	чол, Укранья, занья, Дніпро, ярья	чол (2), Дніпро, Украина (2)
Свобода	вставайте, воля, вольна, нова, покину, полину	сикутьэты (2)	скутъеты, ратлых, тюнурю
Смерть	умру, поховайте (2), могила, кров (2), пом'янути, понесе	путьену (2), уба, сикусет, эма, ангкевит	путьану (2), уба, ема, паракосит, ангкепит
Агресивність	порвіте, зла, ворожа, кайдани	атху, душману	пхавя, хасит, душманытку
Перцептивна діяльність людини	видно, чути, слово	драну, фтыя, лалыя, логу	феныт, виглызу, акугу, дауш, хулчарку, лоя

Як можна пересвідчитися, за критерієм точності передачі значеннєвих елементів переклад Л. Кір'якова дещо ближчий до тексту оригіналу, поет ретельно відтворює майже кожну деталь першотвору, зокрема, передаючи ближче до оригіналу змістове наповнення таких лексико-семантичних груп як «свобода» та «агресивність». Цікаво, що лексико-семантична група «перцептивна діяльність людини» в обох перекладах представлена ширше, ніж в оригіналі.

У перекладі перших восьми рядків віршу Л. Кір'яков використовує епітети, яких немає в оригіналі, при цьому вони органічно передають семантику мовних одиниць, що було опущено при перекладі: *миданлыдъку Украина (простора Україна), чалярку Дніпро (сивий Дніпро), хулчарку дауш (зичний голос)*. Дуже точно в лексико-граматичному плані відтворено рядки 9-16, з незначними опущеннями: в перекладі не передано семантику слів «синє» та «гори», а також замість майбутнього часу використано теперішній у рядках «*Фину ола-па, пету го, / С тун тьэо паэну / Процину-тун...*». При перекодуванні останніх восьми рядків Л. Кір'яков теж досить близько відтворив лексико-граматичну структуру оригінального тексту. Але при цьому опущено означення «злою», а семантика словосполучення «велика сім'я» передано фразою «*ол нда нышкны соя*» (букв. «коли всі стануть родичами»). Цікаво, що метафору «вражою кров'ю волю окропіте» румейський поет відтворює дуже точно, зберігаючи, наскільки це

можливо в різноструктурних мовах, навіть синтаксичну будову оригіналу: «*н ту ема дуиманытку / Ту ратлых ифтясит*». Проте, шевченківську літоту «незлим словом» передано позитивним означенням без заперечення «*н та кала та лоя*». У варіанті перекладу Г. Костоправа цей троп збережено: «*дъыхос атху логу*».

Стилістичний аналіз перекладу Б засвідчує, що у використанні тропів та фігур Г. Костоправ сміливо виявляє свою перекладацьку особистість, здобрюючи засобами виразності ті місця, де в оригіналі їх не було. Зокрема, у другому рядку вірша поет використовує риторичне звертання *педъья* (*хлопці, брати, друзі*), відсутнє у Т.Г. Шевченка. Очевидно, воно має викликати певну експресію, задану темою і пафосом усього твору, а також запросити до розмови всіх співвітчизників, щоб ніхто не залишився байдужим. Стилістично сильну одиницю «реве ревучий» румейський поет передає епітетом «*фувиро лалыя*» (*страшний, надзвичайний голос*), який покликаний створити, крім образу, ще й подібний до оригіналу фонетичний ефект. Задля передачі семантики настання нових часів, волі, яку буде досягнуто шляхом боротьби, використано метафору *анда стэжит дугкуши ту флога* (букв. *коли згасне полум'я боротьби*). Надзвичайно експресивним є в перекладі Г. Костоправа заклик до боротьби: *Сикусет-ме – сикутьэты, / сикутьэт апану*. По-перше, серед двох синонімів слова «ховати», що є в румейському діалекті, поет використовує те, що має спільний корінь зі словом «вставати»: *сикусет* (а не *парахосит*, як у перекладі Б), створюючи в такий спосіб морфемну анафору; по-друге, слово «вставайте» повторюється два рази, при цьому у другому випадку його семантика підсилюється за рахунок використання прислівника *апану*, створюючи градацію.

Як видно з вищезазначеного, перекладу Г. Костоправа більш притаманний суб'єктивізм: поет з легкістю випускає певні змістові елементи й додає ті, яких в оригіналі не було. Проте, виявляється, що від цього текст перекладу тільки виграє. Ми опитали п'ять носіїв румейського діалекту, які є білінгвами й знайомі з «Заповітом» Т.Г. Шевченка. Вони відзначили, що в обох перекладах зміст оригінального твору відтворено адекватно, дещо точніше у Л. Кір'якова. Проте костоправів варіант «Заповіту» всім їм здався яскравішим, таким, що однаково сильно апелює до розуму та почуттів. Тому цілком погоджуємося з М. Зеровим, який з цього приводу зауважував таке: «Суб'єктивізм у сприйнятті першотвору здебільшого не шкодив перекладачеві, а поети з найяскравішим підходом до писань інших авторів дуже часто показували себе і найсильнішими перекладачами» [10, с. 133].

Отже, проаналізувавши мовностилістичний аспект двох перекладів віршу Т.Г. Шевченка «Заповіт» румейським діалектом новогрецької мови, ми дійшли висновку, що ритміко-метрична організація обох перекладів наближена до оригінальної. Щодо лексико-семантичного аспекту перекладів, слід зазначити, що Л. Кір'яков дещо точніше передає значеннєві елементи оригіналу. Точніше у нього відтворено й лексико-граматичні особливості оригіналу, й деякі тропи та фігури. Проте переклад Г. Костоправа, який виявляє більшу свободу та сміливість у відтворенні значеннєвих та стилістичних компонентів оригіналу, визнається носіями румейського діалекту сильнішим з-поміж двох перекладів. Про цьому перевага загального враження від перекладу існує не за рахунок

змістових утрат, а завдяки оптимальному поєднанню в ньому ритміко-метричних, змістових та індивідуально-стилістичних параметрів. Зважаючи на характер мовного різновиду, яким здійснено переклади, важливо також, що в румейському діалекті новогрецької мови достатньо ресурсів, як номінативних, так і зображальних, для створення якісних художніх перекладів програмного віршу у формі послання-заповіту видатного українського поета. Не останню роль у цьому відіграє й близькість культури українців та приазовських греків.